

**СТЫЛІСТЫЧНАЯ ІНТЭРПРЭТАЦЫЯ
АЎТАРСКІХ НЕАЛАГІЗМАЎ У ПЕРАКЛАДЗЕ**

Мастацкі пераклад паэзіі – вышэйшы ўзор паэтычнай творчасці. Перакладчык паэтычных твораў – гэта паэт, які фактычна стварае новы вершаваны твор для чытача. І без паэтычнага таленту тут не магчыма абыйсціся.

Самі перакладчыкі лічаць мастацкі пераклад адным з самых складаных. Мастацкі пераклад з любой мовы, у тым ліку з блізкароднаснай, павінен быць выкананы так, каб сюжэт і стыль аўтара былі захаваны ў поўнай ступені. Зрабіць тэкст цікавым, чытаемым, захаваць яго стылістыку – вельмі важная справа.

Адной з самых складаных задач для перакладчыка з'яўляецца падбор лексічных эквівалентаў для аказіянальных лексем, якія не маюць у кадыфікаванай мове гатовых адпаведных слоў. Адсутнасць суадноснага эквівалента для аказіянальнай адзінкі арыгінала не азначае, што яе сэнсавое значэнне і структуру нельга перадаць на іншую мову. Перакладчык заўсёды імкнецца да таго, каб максімальна адэкватна перадаць семантыку лексічных і аказіянальных адзінак.

Любая мова, у прынцыпе, можа выразіць любое паняцце, а адсутнасць у слоўнікавым складзе спецыяльнага абазначэння для якога-небудзь паняцця ў выглядзе слова і словазлучэння не азначае немагчымасці выразіць гэта паняцце сродкамі канкрэтнай мовы. Калі ў моўнай сістэме адсутнічае арыгінальная аўтарская лексема, то яе семантыка можа быць перададзена ў канкрэтным тэксце пры дапамозе цэлага шэрагу сродкаў. Роля кантэксту пры перадачы арыгінальнай аўтарскай лексемы выключна важная. Кантэкст абмяжоўвае колькасць патэнцыяльных інтэрпрэтацый і дапамагае перакладчыку зрабіць выбар на карысць таго або іншага варыянта значэння аказіяналізма, а затым – і спосабу перадачы гэтага варыянта на іншую мову.

Пераклад аказіянальнай лексікі, якая не мае перакладных адпаведнікаў у іншай мове, выклікае пэўныя перашкоды, але гэтыя перашкоды магчыма пераадолець. Аказіянальнымі словамі прынята лічыць такія словы, якія не адпавядаюць агульнапрынятым моўным нормам; іх ствараюць для таго, каб перадаць пэўныя стылістычна-экспрэсіўныя адценні, выявіць праз іх уласнае светабачанне [5, с. 107].

Сярод аўтарскіх неалагізмаў, што сустрэліся ў перакладах на рускую мову, можна выдзеліць тры асноўныя групы семантычных адпаведнікаў у сувязі з семантычным супадзеннем або несупадзеннем паміж аўтарскай лексмай і перакладным адпаведнікам.

1. Поўныя эквіваленты. Іх ужыванне ў перакладзе асаблівых цяжкасцей не выклікае. Іх перадача не залежыць ад кантэксту, а патрабуецца толькі дакладнае веданне адпаведных эквівалентаў з улікам іх лексіка-фанетычнага і марфалалагічнага напам'явання (*антыскептык* – *антискептик*; *авіябальшак* – *авиабольшак*; *атаманіць* – *атаманить*; *аэраполе* – *аэрополе*; *лістабой* – *листобой*; *нацарыцца* – *нацариться*; *светлапад* – *светлопад* і інш.). У даследаваных намі тэкстах такія словы складаюць прыблізна 22%.

2. Частковыя эквіваленты. – найбольш ужывальныя адпаведнікі пры перакладзе. Пры гэтым, адной і той жа лексеме можа адпавядаць не адзін, а некалькі семантычных эквівалентаў у мове перакладу. Большасць слоў любой мовы характарызуецца мнагазначнасцю, а сістэма значэнняў слова ў адной мове цалкам не супадае з сістэмай значэнняў у другой мове. (*борна* – *лесно*; *гарапад* – *несчастье*; *люстравацца* – *отразиться*; *небазвон* – *небосклон*; *наплячэць* – *повзрослеть*; *уснежыць* – *мести* і інш.). У большасці выпадках магчымасць зрабіць правільны выбар забяспечваецца кантэкстам – вузкім або шырокім. Частковыя эквіваленты складаюць 33,2% ад агульнай колькасці эквівалентных груп лексем.

3. Пропускі. Пры супастаўляльным аналізе тэкстаў арыгінала і да перакладу можна заўважыць выпадкі поўнай адсутнасці адпаведніка да той або іншай аказіянальнай лексемы: *звабна*, *звідна*, *знаёма*, *досвіткавая*, *каліноўцы*, *лосьна*, *мудрамыслы*, *пакрэплы*, *парыўна*, *плюгаваморды*, *пххла*, *счужэлая*, *форміць* і інш. Пропускі прадстаўлены нешматлікай групай (6,2%).

Для тэорыі перакладу асабліва значэнне маюць выпадкі частковых адпаведнікаў-эквівалентаў або іх поўнай адсутнасці.

Мастацкі пераклад – гэта не проста замена слоў на моўным і тэматычным узроўнях згодна з граматычнымі правіламі. Словы, якія ўступаюць у разнастайныя сэнсавыя адносіны, маюць у кантэксце пэўныя стылістычныя сувязі і функцыі.

А. Паповіч адзначае, што стылістычна адэкватным з’яўляецца пераклад, пры якім захоўваецца семантычнае ядро моўных адзінак арыгінала і перакладу, а мастацкія элементы перакладу і арыгінала ў функцыянальным і структурным плане адпавядаюць адзін аднаму [4, с. 99]. Аказіянальныя адзінкі, як і лексічныя, маюць сваё ядро, асноўнае значэнне і дадатковыя семантычныя адценні.

Для таго, каб перакладаць пры дапамозе адэкватных мастацкіх сродкаў, вельмі важна сыходзіць з уяўлення аб іх арганізацыі, г.зн. неабходна вызначыць месца кожнага элемента, у тым ліку і аказіянальнага, ў сістэме цэлага, таму што кожнае слова, кожны наватвор як у арыгінале, так і ў перакладзе суадносіцца з вялізарнай колькасцю тэксту. Таму, калі гаварыць аб перакладзе асобна ўзятай лексемы, неабходна ўлічваць ролю кантэксту. Такім чынам, выключна важнае значэнне адводзіцца стылю як інтэграванага пачатку, які аб’ядноўвае часткі ў адзінае цэлае; стылістычны прынцып твора процівапастаўлены разнароднасці яго асобных элементаў. Стыль – гэта функцыянальнае аб’яднанне разнастайных элементаў на адным узроўні. Калі мы хочам зрабіць класіфікацыю розных тыповых змен, якія адбываюцца ў перакладзе, мы павінны вызначыць, да якіх пластоў тэксту яны адносяцца. Толькі стылістыка здольна апісаць усё тое, што адбываецца пры будове тэксту.

І арыгінальны, і перакладны твор – асаблівая стылістычная сістэма, своеасаблівы код. Перакладчык, працуючы над тэкстам, сутыкаецца з рознымі ўзроўнямі, з разнастайнымі элементамі, робіць інтэрпрэтацыю іх значэння ў арыгінале і задумваецца аб дапушчальнасці тых элементаў (адпаведнікаў-эквівалентаў), якія ён прапануе выкарыстаць у перакладзе. Ён параўноўвае стылістычныя адрозненні і магчымасці інтэрпрэтацыі вобразных сродкаў арыгінала. Працу, якую выконвае перакладчык, датычыцца стылю, тады параўнальны код (мова-пасрэднік) павінен мець у перакладзе характар стылістычнага феномена. У гэтым сэнсе сістэма выразных сродкаў можа функцыянаваць як “мова-пасрэднік” паміж стылямі. Функцыю “мовы-пасрэдніка” можа выконваць слоўнік, граматыка, замежная мова або параўнальная стылістыка. У мастацкім перакладзе такім пластом паміж мовай-пасрэднікам і стылем перакладу арыгінала з’яўляецца сістэма выразных сродкаў. Пры выбары моўных і тэматычных сродкаў перакладчык павінен адлюстравать стылістычныя ўласцівасці; пры гэтым неабходна звяртацца да сістэмы выразных сродкаў.

Пры ўспрыманні ўрыўка паэтычнага твора перакладчык робіць ідэнтыфікацыю наступных стылістычных уласцівасцей:

1. Апісанне сітуацыі і дзеяння – арыентацыя выразных сродкаў на пабудову тэмы, яе адлюстраванне;

2. Мастацка-вобразная канкрэтызацыя аўтарскай задумы (сістэма мастацкіх вобразаў) – імкненне развіваць у перакладзе вобразнае ўяўленне, характарызаваць лірычных герояў, выкарыстоўваючы параўнанні, метафары, аказіянальныя адзінкі, ужытыя аўтарам у арыгінале;

3. Эмацыянальнасць і экспрэсіўнасць – выкарыстанне эмацыянальна-экспрэсіўных лексічных адзінак, асноўнай мэтай якіх з’яўляецца перадача думак і пачуццяў аўтара, каб выклікаць у чытача адпаведны эмацыянальны настрой.

4. Праяўленне творчай індывідуальнасці аўтара – аўтарскі стыль.

Імкненне да рэалізацыі гэтых стылістычных ўласцівасцей неабходна перакладчыку ў мове перакладу. Калі ступень вышэй адзначаных катэгорый супадае ў арыгінале і ў перакладзе, пераклад можна лічыць адэкватным. Параўн.:

*Уладзімір Караткевіч прыйшоў,
Каб сцвердзіць жывучасць
І трываласць духу беларускага,
Усёабдымнасць крывіцкага розуму.
[1, с. 468]*

*Владимир Короткевич пришёл
Подтвердить живучесть
И крепость духа белорусского,
Всеохватность ума кривичского.
[1, с. 470]*

*Дзе ўзрастаў ты, беззямельны,
Хаваўся?
Пад якою страхою, мазольнік,
Бадзяўся?
[2, с. 148]*

*Где возрос ты, безземельный,
Вскормился,
Под какою стрехою, трудяга,
Ютился?
[3, с. 96]*

Прыведзеныя прыклады ўрыўкаў з паэтычных твораў, арыгінала і перакладу, мастацкай літаратуры сведчаць аб імкненні перакладчыкаў максімальна адэкватна перадаць сэнсавое напаўненне арыгінальнага твора ў цэлым; моўныя сродкі, аўтарскія неалагізмы, ужытыя ў тэкстах перакладу і арыгінала ў функцыянальным і структурным сэнсе адпавядаюць адзін аднаму. Перадача аказіянальных слоў у перакладзе адбываецца з захаваннем іх семантыкі. Падабраны перакладчыкам адпаведнік адлюстроўвае сапраўдны сэнс арыгінальнай аўтарскай лексемы. Вытворныя асновы аўтарскіх неалагізмаў “Усёабдымнасць”, “мазольнік” і іх перакладныя эквіваленты “Всеохватность”, “трудяга” ў цэлым маюць аднолькавае лексічнае значэнне, а марфемныя сродкі – прыблізна аднолькавае стылістычнае напаўненне. Мова перакладнога паэтычнага твора – выразная, дакладная, стылістычна матываваная, а ўжытыя ў ёй моўныя і аказіянальныя сродкі найбольш мэтазгодныя для адлюстравання канкрэтнага зместу і дарэчнага для дадзенага кантэксту. У выніку адбываецца адэкватная перадача семантычнага значэння аўтарскіх новаўтварэнняў.

Літаратура

1. Бородулин Р.И. Опрокинутое = Перакуленае. – Москва, 2010.
2. Купала Я. Поўны збор твораў. У 9 т. Т. 1 – 4. – Мінск, 1995.
3. Купала Я. Избранные произведения: в 2 т. Т. 1 – Москва, 1953.
4. Паповіч А. Праблемы мастацкага перакладу. – Масква, 1980.
5. Шакун Л.М. Словаўтварэнне. – Мінск, 1978.